

Kardos Alajos: A szocialista iskolai testnevelés korszerű vonásai

A felnövekvő nemzedék szellemi és fizikai képességeinek fejlesztése, tudatának formálása, valamint erkölcsi arculatának és jellemének alakítása olyan komplex feladata a nevelésnek, amelynek teljes megvalósítása biztosítja csak a végső cél, — *a sokoldalúan fejlett személyiség* — kibontakozását. A szocialista nevelés azonban a személyiséget jellemző tulajdonságokat, — mint a szellemi és fizikai kiválóság, az alkotóképesség, a szilárd erkölcsi magatartás és a nemes jellem —, csak eszközeinek, azaz részterületeinek egyenértékű és egységes működtetésével alakíthatja ki. Ez az eljárás annál is inkább eredményre vezető, mert az *ember osztbatatlan egységének* tényén alapszik, amely eleve meghatározza az alkalmazandó eszközöket és a követendő módszereket egyaránt.

Az iskolai testnevelés, mint a szocialista nevelés szerves része, korszerű eszközök és módszerek alkalmazásával járul hozzá, a személyiség formálásához.

A szocialista testnevelés korszerűsége mindenekelőtt abban nyilvánul meg, hogy a testnevelési óratervek formai, szerkezeti felépítettségét a *tantervi tartalom határozza meg*, ellentétben a szocializmus előtti testnevelési óratervekkel, amelyre a herbarti formalizmus nyomta rá bélyegét. E tény valóságát számos külföldi mozgásrendszerrel — amilyen a német Jahn—Spiess—Eiselen, vagy a svéd Ling stb. —, de a felszabadulás előtti magyar mozgásrendszerrel kapcsolatos óratervvel is igazolhatjuk.

A félreértések elkerülése végett meg kell azonban jegyeznünk, hogy *formalizmuson* nem a gyakorlatok gyakran logikus és indokolt egymásutániségát, illetve a testnevelési óraterv szerkezeti felépítettségét értem, hanem e keret merev, megváltoztathatatlan voltát, alkalmazásának hibás módját, amely a tartalmat alárendeli a forma előírásainak. Ezzel a felfogással szemben az igazság az, hogy a forma, a szerkezet akkor felel meg rendeltetésének, ha az a tartalmat, az elérendő célt szolgálja. Ezáltal elkerülhetővé válik a gyakorlás öncélúsága és az ebből eredő mechanikus eljárás alkalmazása.

Az eddigi megállapításokat a felszabadulásig hazánk iskoláiban alkalmazott testnevelési óraterv szerkezeti felépítettségén, illetve alkalmazásának módján igyekszem megvilágítani. Szerzője Kmetykó János, aki Guts—Muths, Jahn, Ling és Knudsen rendszerének tanulmányozása alapján — az első világháború előtti hazai viszonyoknak megfelelően —, állította össze.

Bevezető rész:

rendgyakorlat,
könnyű lábgyakorlat,
nyakgyakorlat,
kar-, vállgyakorlat,
hasgyakorlat,
hátsággyakorlat,
oldal- (hajlító) gyakorlat,
oldal- (fordító) gyakorlat,
nehezebb lábgyakorlat,
légzési gyakorlat.

Fő rész:

törzsfeszítő gyakorlat,
könnyű függés- és támaszgyakorlat,
egyensúlygyakorlat,
hasgyakorlat,
hárgyakorlat,
oldalgyakorlat,
járás és futás,
nehezebb függés- és támaszgyakorlat,
szökdelések, ugrások,
társas (ügyességi) gyakorlatok,
játék.

Befejező rész:

könnyű lábgyakorlat,
törzsgyakorlat,
kargyakorlat,
légzési gyakorlat.

Az a tény hogy az óraterv szerkezetét tekintve három részre tagozódik, még nem jelent formalizmust, hiszen formája a korszerű testnevelési óratervnek is van. Formalizmus azonban az, ha minden tanóra egyforma, anyagát ugyanazon sorrendben következő gyakorlatok alkotják, ami az óratervet megmerevíti, unalmassá, eredménytelenné teszi, így öncélúvá változtatja az egész oktató-nevelő tevékenységet. További clemzéssel megállapítható, hogy az óraterv szerkezete, annak gyakorlatanyaga mintegy meghatározza a sorra kerülő és alkalmazandó mozgásanyagot, így az óra tartalmát is. Ezáltal a tanár részéről a gyakorlatok kiválasztása csupán mechanikus eljárásá, a feldolgozás módszere céltalanná, a gyakorlás pedig öncélúvá, csak a gyakorlat elsajátítása érdekében történő mozgássá válik. Lehetséges ugyan, hogy a szerkezet által rögzített gyakorlatok jellege és egymásutánisága, fiziológiai hatását tekintve indokolt, mégis a formának alárendelt tartalom a formalizmust jelenti. Súlyosbította a hibát az, hogy az óraterv, korra és nemre való tekintet nélkül nyert alkalmazást. Iskoláinkban a felszabadulásig szinte egyeduralkodó volt ez az óraterv, amelynek anyagát csaknem egészében a *torna* alkotta.

Idők folyamán azonban az iskolai testnevelési órák anyaga az *atlétikával*, a *játékkal* és a különböző *sportokkal* bővült. A tantervi anyag ilyen megnövekedése és a társadalmi átalakulás következtében megváltozott iskolai viszonyok, ennek az óratervnek korszerűsítését szükségessé tették.

A szovjet testnevelési rendszer, illetve az iskolai testnevelés óraterve szerkezeti felépítettségének megismerése, számos ésszerű törekvés megindítója lett. Ennek eredményeként alakult ki a mai, négyrészes óraterv, amelyet az előzővel szemben nem a „*mindenoldalú*” foglalkoztatás túlzott igénye, hanem a „*sokoldalúság*” jellemez. Ez a jellemző vonása a szocialista testnevelési óratervnek igen lényeges, mert *tudományos megalapozottságát, korszerűségét* igazolja. E korszerű, céltudatos óraterv tartalma, annak struktúrájában, a célt megvalósítani segítő formában nyilvánul meg ugyan, de a forma csupán a tartalom létezési módját jelenti. Az a tény, hogy az óraterv szerkezete itt a tartalom jegyeit tükrözi, nem jelenti azt, hogy ez elsődleges a forma és tartalom dialektikájában.

Ezek után nem térhetünk ki az óraterv ismertetése elől már azért sem, mert párhuzamba állítva az előző óratervvel, megkönnyíti az elmondottak igazolását.

Bevezető rész:

Tartalmát a következő feladatok summázzák:

1. pedagógiai feltételek megteremtése a szervezett foglalkozáshoz;
2. a szervezet előkészítése a fizikai megterhelésre.

A megvalósítás eszközei:

- ad. 1. sorakozás, jelentés, rendgyakorlatok;
az óra céljának meghatározása az érdeklődés felkeltése és a figyelem biztosítása érdekében;
- ad. 2. járás-futás gyakorlatok, szökdelések, ugrások;
természetes, játékos bemelegítő gyakorlatok; ismert játékok.

Előkészítő rész:

Tartalmát ugyancsak két feladat megoldása képezi:

1. általános és képességfejlesztő hatás kiváltása;
2. előkészítés a fő részben szereplő mozgások tanulására.

A megvalósítás eszközei:

- ad. 1. szabad-, cél-, társas-, talaj-, kéziszer- és szeryakorlatok, játékok, váltóversenyek;
- ad. 2. izületek bemelegítését szolgáló előkészítő gyakorlatok;
a beidegzés előmozdítását célzó rávezető gyakorlatok.

Fő rész:

Tartalmát elsődlegesen a tanterv határozza meg. Ez a rész szolgálja leginkább a tantervi követelmények teljesítését. Főbb feladatok:

1. oktatás és gyakoroltatás, valamint az elsajátított mozgások alkalmazására nevelés;
2. szellemi tulajdonságok és testi képességek, készségek fejlesztése és változott körülmények között alkalmazni tudásra nevelés.

A megvalósítás eszközei:

A fő rész tartalmát az érvényben levő tanterv elméleti és gyakorlati anyaga képezi, amely a következő:

- ad. 1. általános és különleges mozgásformák, játék, atlétika, torna;
- ad. 2. versengések, mérkőzések.

Befejező rész:

Tartalmát, miként a bevezető résznek, pedagógiai és fiziológiai feladatok határozzák meg:

1. a kedélyek lecsillapítása, az óra kiértékelése, az eredmények számbavétele;
2. a szervezet viszonylagos nyugalmi állapotának visszaállítása.

A megvalósítás eszközei:

- ad. 1. a jutalmazás, dicséret, tárgyilagosság;
- ad. 2. mérsékelt hatású gyakorlatok, járás, könnyed futás, álló játék, légzési gyakorlatok.

A két óraterv összehasonlításából azonnal kitűnik a formai, szerkezeti különbség. A Kmetykó-féle óraterv egyes részei mereven elkülönülnek egymástól, gyakorlatik szigorúan előírtak, számuk meghatározott. Az óraterv összeállításakor a tanár a megadott séma alapján különböző formájú és ütemű gyakorlatokat kreált, variált, hogy lehetőség szerint változatosságot vigyen a „mindenoldalúság” érdekében a gyakorlati munkába.

Ezzel szemben a korszerű óratervben feltűnő a *tartalmi jegyek domináns volta*. Minden rész átgondolt, tervszerű feladatokat tartalmaz, de a megvalósítandó cél érdekében megválasztandó forma és a felhasználható eszközök tekintetében rugalmas, megfelelően változtatható, alakítható. A tartalom és forma dialektikájának megvalósulását, annak a törvényszerűségnek igazolását jelenti ez, hogy *egyazon tartalomnak számos forma lehet a kifejezője*. Ez az oka annak, hogy még ma is, egyes esetekben, ha az óra célja megkívánja, az óraterv egyes részei a régi formát is követhetik. Helyes szervezéssel és eljárással ugyanis, a régi óraterv egyes részei, szocialista társadalmi viszonyok között, szocialista testnevelést kifejező tartalommal telítődhetnek

meg. Gondolunk itt elsősorban a torna jellegű óratervekre, ahol pl. az előkészítő, gyakran a fő rész gyakorlatanyaga is lehet azonos a régi óratervekben foglaltakkal, ha azok az új tartalmat tükrözik. Ez viszont csak akkor valósul meg, ha kapcsolatba hozzuk az oktató új mozgásanyagával, hogy mint cél-, és rávezető gyakorlatok szolgálják a tartalom megvalósítását.

Mindezekből kitűnik az, hogy bizonyos forma, *de nem séma*, fenntartása szükséges. Sőt kezdő nevelő szempontjából gyakorlatilag lehet hasznos is, de csak abban az esetben, ha a kifejtett módon alkalmazza a forma és tartalom dialektikáját.

A korszerű testnevelési óra további haladó vonása, a fejlődési sajátosságokat figyelembe vevő, *sokoldalú foglalkoztatás*. Célja az egészség megszilárdítására törekvés mellett a fizikai képességek és mozgáskészség fejlesztése, az erre legalkalmasabb mozgásformák gyakoroltatásával. Az egyes gyakorlatok, technikák helyes, ésszerű és gazdaságos elsajátítását az ún. *rávezető* mozgásformákkal, a végrehajtáshoz szükséges fizikai képességek fejlesztését pedig a *célgyakorlatokkal* érheti el a nevelő. Ezek a mozgásformák, helyes alkalmazás esetén, mint eszköz szerepelnek a tartalom által meghatározott cél elérésében. Az eddigiekből levonható az a törvényszerűség, hogy bár a tantervi anyag feldolgozása adott szerkezeti forma keretében történik, a képességeket és készségeket fejlesztő *kiegészítő*: cél-, és rávezető gyakorlatokat nem az óra szerkezete, hanem a fő rész tartalma, a kitűzött cél határozza meg. E megállapítással kapcsolatban önkéntelenül felmerül az öncélúság problémája tisztázásának igénye.

A korszerűség kizárja az öncélúságot a gyakorlati munkából, és ez igen lényeges vonása a mai testnevelés oktatásának. Jelenti azt, hogy egyetlen testnevelési óra célja sem lehet csak a mozgás, a gyakorlat pusztá megtanítása, illetve elsajátíttatása, hanem segítségével olyan *jártasságok kialakítása*, amelynek birtokában a tanuló képessé válik a mindennapi életben előforduló feladatok megoldására. Röviden és tömören fogalmazva, a gyakorlatok megtanításának célja, általuk olyan képességek és készségek fejlesztése, amelyeket majd *megváltozott körülmények* között is eredményesen tud *alkalmazni* az ember.

Ahhoz, hogy az öncélú oktatást elkerülje a nevelő, alapos anatómiai, fiziológiai, pedagógiai és lélektani ismeretekre van szüksége, de jártasnak kell lennie a testnevelés elméleti és gyakorlati anyagának tudatos feldolgozásában is. A *tudatoság* követelménye a *tudatosítást* is magában foglalja. Csak ez biztosítja a tanuló *aktív bekapcsolódását* az oktatás folyamatába. Nevelőnek és tanulóknak világosan kell látni a célt, *tudniuk kell azt, hogy mit miért gyakorolnak*, mert e feltételek nélkül a nevelő munkája öncélúvá, a tanuló pedig mechanikussá válik. A szocialista testnevelési óráért *a tudatos aktivitás* kell, hogy jellemezze. A tanulókat aktivizálni viszont csak az *érdeklődés* felkeltésével, vagyis a gyakoroltatással elérhető *pozitív hatások, eredmények ismertetésével* lehet. Bekötött szemmel csak az a nevelő végezteti a gyakorlatokat, aki maga sem tudja, mit is akar elérni! A tanuló aktivizálásának, az érdeklődés felkeltésén és tudatosításán túl, igen alkalmas módja a *feladatmegoldást igénylő*, főleg kötetlen formában, lehetőleg szabadban végezhető és küzdelemmel, versengéssel, akadályok legyőzésével egybekötött mozgásfeladatok alkalmazása. Az aktivitásnak megakadályozója rendszerint a túlzott *magyarázkodás*, mert sok időt rabol el, és így a tanuló mozgásigénye kielégítésének rovására megy. Igaz, a gondolkodtatásra készítés, a törvényszerűségek felismertetése és megértetése a nevelő állandó feladata, azonban tartózkodnia kell a tanuló képességeit meghaladó követelményektől.

Ami korszerű, az haladó, változó, fejlődő. Ezt az elvet tükrözi az új testnevelési tanterv is, midőn tananyagával túlnő a tornaterem falain és az *időszaki sportok* gyakorlását kötelezően írja elő. Nagyjelentőségű intézkedés ez, mert szükségszerűen el-

vezet a hagyományos óratervek felülvizsgálatához, merész *formabontáshoz*. Természetesen ez nem jelentheti az alapelvek sutbavetését, viszont hiba a forma betartása ott, ahol a tartalom rugalmasabb eljárást követel meg. Ma már az egész világon tért hódít az egész évi szabadtéri foglalkoztatás, a különböző időszakoknak megfelelő sportok gyakoroltatása, a természetes akadályok legyőzése, közös erőfeszítéssel járó feladatok megoldása, amelyek az ügyességet, leleményességet és bátorságot is hivatottak fejleszteni a többszöri, versenyszerű végeztetés által. Ennek megfelelően *óratervünket*, — tantervi meghatározottsága ellenére is —, de *annak szellemében*, az *életközelség igényének megfelelően* kell *átformálnunk*. Ebben irányadó mindig az észszerűség, az elérendő cél legyen, amely alárendeli a formát a tervszerű munkának. Tegyük vonzóvá a testnevelési foglalkozásokat, mert ha játékosan, élményszerűen szerzi meg a tanuló azokat az ismereteket, jártasságokat, amelyre az életben szüksége lesz, az egész életre kifejlesztjük bennük a *testnevelés és sport iránti szükséglet igényét*.

Az új forma, az új út keresése minden szocialista nevelő szívügye kell legyen, mert nem közömbös társadalmi szempontból, mily nagy az a *tábor*, amely igényt tart a *testnevelés személyiséget formáló erejére*.

Összefoglalva az elmondottakat, a korszerű testnevelés *jellemző vonásai*ként a tartalmi meghatározottságot, a sokoldalúságra törekvést, a céltudatosságot, és aktivitást, valamint az új tartalomnak megfelelő formakeresésre irányuló törekvést emeljük ki.

HÉJJÁS ENDRE

főiskolai adjunktus

Az V. osztályos orosz nyelvi órákon folytatott kísérletek tapasztalatai

A szóbeli kezdő szakasszal kapcsolatos kísérleti év befejeztével mód nyílik arra, hogy összefoglaljuk és bemutassuk a tanév során szerzett tapasztalatainkat a tanulók által elért eredmények tükrében. Vizsgálódásunk középpontjában az áll: milyen hatással van a szóbeli kezdő szakasz az írás- és olvasáskészség kialakulására, a beszélgetés terén szerzett előny érvényesül-e a későbbiek folyamán, egyszerűen jobb eredményeket lehet-e elérni, ha az idegen nyelv tanítását szóbeli szakasz vezeti be.

I.

A tervezésben és a kivitelezésben mutatkozó nehézségek

1. Mind a tervezőmunkában, mind a kivitelezésben nehézséget jelentett, hogy az egész tanévet betöltő kísérletezés nem az erre a célra készült tankönyv alapján folyt. A használatból kivont V. osztályos tankönyv anyagának átrendezése, a szóbeli kezdő szakasz megkívánta átcsoportosítása, az anyagrészek szükség szerinti összevonása nem kis nehézséget és munkát jelentett. Ezek a munkálatok különös gondosságot és figyelmet igényeltek: nehogy a szükségesnél kevesebb idő forduljon valamely anyagrész — nyelvtani és lexikai jelenségek — elsajátíttatására és emiatt kárt szenvedjen a tanulók előmenetele a következő tanévben.